

Anders Straarup, Karetmagervej 25, 8920 Randers NV 29 25 32 85

www.airmen.dk

www.linksbuketten.dk

straarup@linksbuketten.dk

6. maj 2014

Foredrag i REJSBY 4. maj 2014

(Skrifttype ændret, indhold som faktisk ved foredraget)

Tak for indbydelsen til at komme her til Rejsby i aften. Det har jeg set frem til!

Vi kan glæde os over, at vi ikke hver dag er optaget af krig. Det var Ulla Pedersen i Spentrup nord for Randers heller ikke i foråret 1944. Hun var 16 år og gik på Randers Realskole, hvor det kunne ske, at hun fik illegale blade med hjem til sin far, dyrlæge Albert Iversen i Spentrup. Han havde meget travlt med at være dyrlæge, og han kunne blive kaldt ud på alle tider af døgnnet. Det var det eneste hun vidste om hans fravær fra hjemmet. Han sagde aldrig et ord om at modtage våben sammen med Marius Fiil og de andre i Hvidstengruppen. Han kunne godt lide at gå op bag Spentrup Kirke til Steen Steensen Blichers grav og se ud over landskabet – en del af det Danmark han holdt så meget af.

Engang sagde han til Ulla uden særlig anledning: "Jeg bliver ikke gammel." Han var 48 år i foråret 1944. I noget af fritiden spillede han kort og gik meget op i bridgeturneringer. Han havde et voldsomt temperament. Ulla synes at den skuespiller, der blev valgt til at spille hendes far i filmen HVIDSTEN GRUPPEN, var den helt rigtige. Jeg besøgte hende for et par uger siden, og jeg skal hilse jer fra hende.

Den 11. marts 1944 kl. 6.30 hentede tyskerne pludselig dyrlæge Albert Iversen, mens han lå og sov hjemme i Spentrup. Det blev sidste gang de 3 piger så ham.

Der kom 3-4 tyskere i civil og en dansk stikker, som gik direkte ind og hentede dyrlægen. Pigerne var om morgenen gået ned i stuen, hvor der var varme, for at klæde sig på. Fru Iversen var i køkkenet. Da dyrlægen havde fået tøj på, blev han ført ud i en bil, samtidig med at hele huset blev gennemført.

Ulla var meget bange for, at tyskerne skulle finde en af hendes bøger, "Månen er skjult" af John Steinbeck. Det var forbudt læsning for danskere, og får I fat i bogen om forholdet mellem besatte og besættelsesmagt, vil I forstå hvorfor.

Hun blev også trukket ud i garagen. "Hvor er senderen?" Hun anede vitterligt ikke noget om andre slags radioer end den inde i stuen, og det troede tyskerne på. Nå ja, så tog de bilen med.

Hendes far nåede at sig farvel til familien. De 3 piger så ham aldrig mere. Tyskerne kørte dyrlægen til Hvidsten Kro, som ligger ca. 2 km. fra Spentrup. Her var tysk politi ved at samle andre medlemmer af Hvidstengruppen. Det endte med henrettelse af 8 fra gruppen den 29. juni 1944 og hårde fængselsstraffe til resten.

Hvordan begyndte det hele?

Tyskerne besatte Danmark den 9. april 1940 for at have en trædesten på vejen til Norge – og så også for at få danske landbrugsvarer sendt til Tyskland. Der var udbredt enighed om at samarbejde med besættelsesmagten. Mange regnede med, at det var nok det klogeste. Sabotagen var kun nålestik.

Den 2. september 1942 fandt statsminister Buhl det passende med en kraftig advarsel i en radiotale. Sabotage og at tilbageholde viden om den var "at handle mod sit fædrelands interesser."

Tyskerne blev slået ved El Alamein i november 1942, og en omringet tysk armé måtte overgive sig ved Stalingrad i januar 1943 - og flere og flere danskere kunne se, hvilken vej krigen gik, men stadig – Hvor kunne man melde sig, hvis man ville gøre noget mod tyskerne? Der var ikke noget sted at melde sig. De fleste kom med, fordi de blev opfordret til det af nogen, som de måske kendte i forvejen – og masser af udmærkede mennesker blev aldrig spurgt, sagde godsejer Flemming Juncker på Overgaard. I samarbejde med SOE, (Special Operations Executive) der skulle sætte gang i modstandsarbejdet i de besatte lande i Europa, fik han i marts 1943 organiseret en våbenmodtagelse 18 km nord for Randers – og natten mellem 11. og 12. marts 1943 modtog et hold fra Randers 4 containere på Sem Hede ved Trinderup med våben og sprængstoffer – og

lidt chokolade og nogle cigaretter. En container er her en mandshøj rund metalbeholder med diameter 38 cm, så den kunne passe ind i bombeophænget på flyet. I kan se en udstillet på Zeppelin-museet i Tønder. Tingene blev gemt i nærheden, men hvordan skulle man få dem til Randers?

Ole Geisler var specialtrænet i England og nedkastet tidligere over Danmark for at få gang i modstandsarbejdet. Deraf navnet faldskærmsmand, og han var den ledende faldskærmsmand, som stod for modtagelsen.

Han syntes at forslaget fra herreekviperingshandler Henning Brøchner i Randers om at kontakte læge Thorup Petersen, der havde bil, lød godt.

Thorup Petersen ville gerne være med – men det var da lidt for dumt at køre 18 km væk fra Randers til steder, hvor han aldrig ellers kom, når han for tyskerne kun måtte køre 10 km væk fra Randers – men hvis tingene kunne komme til Hvidsten, kunne han gerne hente dem der. Ved middagstid kom Thorup Petersen så på besøg hos sin ven, kromand Marius Fiil på Hvidsten Kro, sammen med Ole Geisler, der blev præsenteret som Axel Nielsen fra National-museet. Efter en indledende snak blev kortene lagt på bordet. Om Marius kunne hente våben og sprængstoffer, der var gemt væk omkring 10 km fra Hvidsten.

Så skulle Marius lige have spurgt sin kone Gudrun, og uden nogen diskussion sagde hun med det samme: "Så må du jo hellere spænde den bette brogede for." Marius Fiil var vant til at køre vidt omkring med sin lille hestevogn for at købe gamle ting og sager. Han ville ikke have nogen med! Sammen med en vognmand fra Mariager fik han så hentet indholdet af containerne og fik det gemt på gården i nærheden af kroen, hvor Andreas Stenz boede. Thorup Petersen kørte det til Randers.

Marius Fiil ville gerne være med igen, men modtagelsen skulle være et sted nærmere Hvidsten. Han foreslog og fik godkendt heden ved Allestruggård Plantage omkring 4 km fra Hvidsten. Der skulle være et hold til at tage mod våben og faldskærmsfolk, og til transport væk fra området.

Ud over dyrlæge Albert Iversen kom 10 naboer og venner med. Fra familien kom sønnen Niels Fiil med i arbejdet. Døtrene Bitten og Gerda på 14 og 16 år og Kirstine, normalt kaldet Tulle, på 24 år kom også med sammen med sin mand Peder Bergenhammer Sørensen, der arbejdede på Thor Bryggeriet i Randers. Det er nemt at sige, at det var meget farligt at tage netop dem med, men hvem skulle han ellers tage med?

Uanset den risiko, der kunne være, var der i hvert fald ikke dødsstraf for nogen form for sabotagehandlinger i marts 1943. Det kom først med 29. august 1943.

Ved mindst 5 nedkastninger modtog Hvidstengruppen 8 faldskærmsfolk og måske 30, måske 50 containere. Våben og sprængstoffer blev kørt til Randers og derfra fordelt videre. De blev brugt til sabotager i bl.a. Langå, Odense og København. Faldskærmsfolkene blev kørt til Tuller hus lige syd for Hvidsten Kro. De var meget imponerede over at kunne sidde til bords kort tid efter ankomsten – og nogle af dem blev i Hvidsten i flere dage.

Det var lidt som en tidsindstillet bombe. Før eller senere ville en af dem måske blive taget og måske begynde at fortælle tyskerne, hvad de gerne ville vide. Kromand Marius Fiil var gæstfri, som en kromand skal være, men Ole Geisler burde helt ideelt have sørget for, at de 8 faldskærmsfolk blev sendt bort fra området uden at nogen af dem havde sat en fod i Hvidsten.

Engang i oktober 1943 kom folkene i nedkastningsområdet ved en fejl til at blinke til en tysk natjager. Der blev ikke skudt mod dem, men ved Skive blev en modstandsmand skudt fra en tysk natjager, så det kan godt forsvares, at det er med i filmen. Det lykkedes alle at komme væk, men alle våbenmodtagelser blev indstillet – og lige inden de skulle genoptages i marts 1944, kom tyskerne.

Om aftenen den 13. december 1943 ringede det tyske hemmelige politi Gestapo på døren til en lejlighed i Aarhus. Filmene fortæller om 2 mænd, hvoraf den ene tog sin giftpille. I virkeligheden var der 3 faldskærmsfolk, men den ene var kommet til Danmark dagen før, så han kunne ikke fortælle så meget. De overlevede alle 3. At den ene i filmen tog sin giftpille var ment som en hyldelse til de, der i samme situation andre steder valgte at tage deres giftpille.

Det er uklart, hvor meget agenterne med dæknavnene Jakob og Bent blev udsat for tortur eller truet med tortur, men pointen er, at de fortalte stort set alt hvad de vidste. Det førte til, at tyskerne fik så meget at arbejde videre med, at det udløste omkring 200 anholdelser og 25 blev henrettet.

Tyskerne tog sig god tid til at finde detaljer om Hvidstengruppen, så først den 11. marts 1944 tidligt om morgenen arresterede de en del af gruppens medlemmer – og resten hentede de den 17. marts. Kun 2 af gruppens medlemmer flygtede til Sverige og blev der resten af krigen.

Da tyskerne samlede Fiil-familien og andre i krostuen, var det meningen, at de alle skulle føres væk. Gestapochefen Schwitzgebel vidste udmærket, at Gudrun Fiil var dybt indblandet i arbejdet, men han sagde: "Die Hausfrau kann hier bleiben" så hun kunne drive kroen videre. Da Gestapo gør mine til at føre Bitten på 14 år ud i en af de ventende lastbiler, træder Tulle i karakter. Hvid i ansigtet af raseri siger hun: "De fører vel ikke krig mod børn!" Det gør indtryk på Schwitzgebel, og Bitten får lov at blive, men Tulle må aflevere sit lille barn kaldet Gulle til Gudrun Fiil. Den lille pige voksede op, blev gift og blev mor til den nuværende kromand Søren Fiil Paetch.

Den 10. juni 1942 jævnedes tyskerne landsbyen Lidice nordvest for Prag med jorden og dræbte alle 192 mænd over 16 år. 60 kvinder døde i koncentrations-lejre og 82 børn blev gasset som gengældelse for at SS-lederen Heydrich var blevet dræbt.

Hvorfor blev ikke hele familien Fiil ført væk og kroen brændt ned til grunden?

Jeg er overbevist om, at tyskerne ville undgå den bølge af fjendtlige følelser, der helt sikkert ville være kommet, hvis de havde gjort sådan. Det var vigtigt at bevare Danmark som en stabil leverandør af landbrugsvarer, og det var krigen igennem et problem for tyskerne at have et rimeligt forhold til de fleste danskere og på samme tid af og til vise, hvem det var, der bestemte.

De arresterede fra Hvidstengruppen blev ført til Vester Allés Fængsel i Aarhus. Uanset hvor fantasifulde bortforklaringer de kunne komme frem med, kunne de pilles fra hinanden ud fra afhøringer af Jakob og Bent. Eneste positive ved det er, at der ikke er nogen meldinger om at nogen fra Hvidstengruppen skulle have været udsat for tortur.

Den 31. marts 1944 bliver mændene fra Hvidstengruppen kørt til Horserødlejren i Nordsjælland. Her er de til den 23. maj 1944. I Horserødlejren havde mændene god tid til at tale sammen og til at skrive hjem. De skrev opmuntrende breve og gav anvisninger på at klare praktiske problemer, men der er ingen af dem, der giver udtryk for at fortryde noget af det, de har gjort.

Den 23. maj bliver mændene fra Hvidstengruppen og nogle andre fra Horserød- lejren indsat i Vestre Fængsel i København, så de sidder 18 mand i samme celle, der får navnet Dødscellen, da der i de følgende 4 uger henrettes 23 patrioter fra denne celle. Tyskerne ville gerne have en pulje af modstandsfolk at tage af, så man til enhver kunne tage nogen af dem til krigsretten og derfra til henrettelser.

Efter invasionen i Frankrig på D-dag 6. juni 1944 blussede sabotage og uro op i Danmark. Tyskerne ville dæmme op ved at henrette modstandsfolk fra Vestre Fængsel. Der blev henrettet 2 den 8., 2 den 12. og 8 den 23. juni - men uroen blev ved. Før Hvidstengruppen var 31 danskere blevet henrettet efter krigsrets-domme.

Da Krigsretten var færdig med gennemgangen af sagen og inden domsafsigelsen var der mulighed for at de anklagede kunne udtale sig, men kun to ønskede ordet.

Den ene er Marius Fiil, der rejser sig fra sin plads, retter sig op – og rank og med løftet hoved taler han til krigsrettens medlemmer. Marius siger: "Tyskerne er trængt ind i Danmark, og vi er i krig. Vi er ikke forbrydere – men patrioter. Når krigen er forbi, vil de unge, der er tiltalt i denne sag, være rede til at række unge tyskere hånden." Han håbede vel med de ord at bane vejen for benådning af de unge i gruppen.

Niels Kjær rejser sig efter Marius og beder krigsretten dømme ham til døden i stedet for én af de andre, da han ikke er familieforsørger.

Da gruppen bliver kaldt ind i retslokalet igen efter at dommerne har voteret, falder der 8 dødsdomme. Faktisk 9, men krigsretten ændrede dødsdommen over Kirstine Fiil Sørensen, som vi kender som Tulle, til livsvarigt fængsel.

5 andre får også fængselsstraffe.

Da Tulle kommer tilbage til sin celle, efter at dødsdommene er forkyndt, skriver hun i indledningen i et brev til sin mor hjemme på Hvidsten Kro:

"Kæreste elskede Mor! Ak ja, så blev det altså vores tur, men hvor kan vi være stolte over vores mænd. De tog det med stolt hoved, og det må vi jo også forsøge at gøre, hvad der end kommer."

Med den uro, der var i København, lå det slet ikke i luften, at der kunne blive tale om benådninger. Om aftenen den 28. juni får de 8 dødsdømte lov til at skrive afskedsbreve.

Dyrlæge Albert Iversen skrev bl.a. hjem: "I må ikke sørge, I skal huske, at der må være nogle, der falder i en krig."

Niels Fiil skriver til sine søstre Tulle og Gerda bl.a. : "Nu må I holde hovedet højt. Jeg ved at I vil være med til at føre Danmark mod lysere tider, hvor man frit kan tale, tro og tænke, som det sømmer sig en dansker og jeg ved, Mor Danmark aldrig vil glemme os. Nogle af os må dø for at andre kan leve."

Der var uro i København, og den 29. juni tidligt om morgenen bliver de 8 dødsdømte fra Hvidstengruppen ført til det, der nu er Mindelunden i Ryvangen. Her bliver de henrettet.

Om morgenen den 29. juni ser Tulle, at navnesedlerne på Hvidstengruppens medlemmer er taget af dørene – og så forstår hun, at henrettelserne har fundet sted. Gerda fortæller, at Tulle blev så rasende, at hun sagde: "Lige meget hvad de gør mod mig, vil jeg fortælle Best, hvad jeg mener om tyskerne." Derpå sætter hun sig og skriver sit berømte brev til dr Best.

Det glæder mig meget, at Thorkild Bork Hansen har fået aftalt, at det kan blive læst op af provst Thala Juul Holm.

Tysk afdeling, Vestre Fængsel, den 29. juni 1944

**Det Tyske Riges Befuldmægtigede,
Dr. Best.**

I anledning af, at De i dag har henrettet otte danske mænd, føler jeg trang til at sige Deres excellence min mening, ikke for min families skyld, som i dag er blevet skudt, men for alle dem, der kommer efter dem, for nogle kommer, det ved vi.

Deres Excellence må da kunne forstå, at fordi der sker sabotage ude i byen, og der bliver henrettet otte mænd, som ikke har haft noget med det at gøre, så vil uroen ikke holde op, den vil tværtimod blive værre.

Deres excellence har jo også været så længe i Danmark, og må vel efterhånden kunne forstå dansk tankegang. Det arbejde vores mænd har gjort, er ikke gjort af had til Tyskland, men fordi Danmark er i krig, for i krig er Danmark.

Men jeg er også bange for, at der efterhånden vil blive et sådant had til Tyskland, ikke hos os, der sidder indespærret, vi har lært at forstå tyskerne en lille smule bedre, men hos de børn, der har mistet deres fædre, disse børn, der engang vil blive voksne, hvad de vil tænke og føle, er ikke svært at gætte sig til, og jeg ved, at de vil blive opdraget til at være stolte af deres fædre.

Jeg har selv en lille pige, som i dag har mistet sin fader, morfader og morbroder, hun kan heldigvis ikke forstå det, men kunne hun, ville hun alligevel være stolt af dem. Min broder sagde den sidste gang, jeg så ham: "Vi ved, at et fjæld kan sprænges, og tvinges kan en elv, men aldrig kan et folk forgå, som ikke vil det selv."

Det vil Danmark ikke, for Danmark og alle dem, der gav deres liv for Danmark, vil vidne om, at selv et lille land som Danmark må have lov til at tænke selvstændigt. Nu har jeg ikke mere på hjerte, kun dette ville jeg sige, at jeg er stolt over, at jeg havde en mand, far og broder, der var værdige til at dø for Danmark.

Kirstine Fiil Sørensen

Tak for den fine oplæsning.

Et meget stærkt brev. Flot skrevet og med en beundringsværdig analyse af situationen, selv om hun havde en meget sparsom kontakt med hvad der skete uden for Vestre Fængsel – og så var hun kun 25 år!

Gerda og Tulle blev sendt i fængsel i Tyskland, hvor de endte et sted i nærheden af Rostock. Gerda blev sat i celle med to polske kvinder og en ung tysk pige. De brugte tiden på at løse knuder i brugt høstbindegarn op,

men den 2. august fik hun at vide, at hun var blevet benådet af selveste dr Best, og hun blev sendt tilbage til Danmark. Efter krigen blev hun gift med Svend Jessen. De to og Gudrun Fiil ligger begravet på Spentrup Kirkegård.

Tulle sad i enecelle i 3 måneder uden at komme uden for døren en eneste gang og uden at have noget at beskæftige sig med. Det lykkedes pastor Boas, en dansk præst i Tyskland, at få lov til at besøge danske kvinder i fangenskab – også Tulle, da hun var blevet overført til et fængsel nær Berlin. Det var en meget stor opmuntring for hende. Den 10. april blev hun og andre hentet af en af de hvide busser og kørt tilbage til Danmark. Hun overlevede altså, men opholdet i Tyskland og alt det, hun havde været igennem, havde mærket hende for livstid.

I 1946 blev hun gift med Olaf Møller. Parret fik en datter, som de mistede kun ni måneder gammel. Efter i en årrække at have flyttet rundt på grund af hans arbejde som officer i forsvaret – han endte som oberst og regimentschef i Holstebro - vendte de tilbage til Hvidsten, hvor hun boede til sin død i 1983. Hun nægtede efter krigen at modtage erstatning fra staten, da hun var af den opfattelse, at hun og hendes familie havde deltaget i modstandsarbejdet af pligt, frivilligt og i fuld erkendelse af risikoen. Hun og Olaf Møller er begravet på Gassum Kirkegård 3 km nord for Hvidsten.

Uroen i København fortsatte med folkestrejken, da det blev kendt, at Hvidsten-gruppen var blevet henrettet. Det er nogle af vores, det gik ud over! Omkring 60 danskere blev dræbt under folkestrejken. Tyskerne valgte at bøje af for nogle af Frihedsrådets krav for at få samfundet tilbage til normal igen, men Hitler blev rasende. Det lignede ikke noget at trække folk i krigsretten og gøre dem til martyrer. Efter de 8 fra Hvidstengruppen kom næste henrettelse efter krigsretsdom den 21. februar 1945. Dog – den 9. august 1944 blev 11 modstandsfolk skudt "under flugtforsøg" under transport tværs over Sjælland af frustrerede tyskere, der ikke kunne bære, at folk, der stod til en sikker dødsdom, kunne nøjes med at blive sendt til koncentrationslejre i Tyskland. Det har jeg mere om på min hjemmeside, som jeg gerne giver adressen på.

De 8 henrettede fra Hvidstengruppen kom til at redde livet for en del andre modstandsfolk. Det var den første fast organiserede modtagegruppe, så de viste vejen for andre. Om de så modtog 30 eller 50 containere ud af de omkring 6500 containere til dansk modstandsbevægelse har ikke den store betydning.

Niels Fiil skrev: "Jeg ved, Mor Danmark aldrig vil glemme os." Den flotte markering her i Rejsby af Danmarks befrielse for 69 år siden viser, at han fik ret.

Tak for ordet.